

Starica božac

U noći između 25. i 26. aprila 1945. godine jedinice Druge i Četvrtе brigade Devete dalmatinske divizije izvršile su desant sa otoka Cres na istočnu obalu u Mošćeničkoj Dragi i u Boseču i uspjele da oslobode Lovran i Medveju. Prvi zadatak nam se postavljao osloboditi i Opatiju.

Dok su se u našim mislima redali stihovi pjesama naučenih još u osnovnoj školi, u kojima je Nazor tužno opjevao Učku i Istru, njih četvorica, puškomitraljesci, zajedno sa svojim pomoćnicima, svaki u razmaku od petnaest do dvadeset koraka, stajali su uz cestu. Oči su im uprte u pravcu mora. Običan putnik ne bi imao šta da primijeti u tom pravcu, izuzev jedne osrednje vile, kojih u Opatiji ima mnogo i to mnogo većih i luksuznijih.

Puzeći po zemlji, jedna se starica s krajnjim naporom približavala najbližem mitraljescu: »Druže, očes li kaplju vina i komad kruha?»

»Lezite majko — uzvraća partizan — tvoju kuću smo oslobodili, ali vidiš, u toj vili dolje, ima devedeset švaba. Ne daju ni znaka života, traže višu cijenu, nego li je tvoj život. Zar da pogineš na slobodnom pragu svoje kuće? Hvala majko, ne možemo ih pustiti da pobjegnu oni su isuviše zla učinili, da bi mogli otići nekažnjeno.«

Potom partizan otkopča dugmad sa bluze i košulje i pokazala starici dvije teške rane na svojoj podrebnici, koje su već bile zacijelile.

Još dok je puzala do mitraljesca, starica je opazila bljedilo druge, briznu u plač i dvije-tri bistre suze skotrljale se niz rodenik metaka, koji je držao pomoćnik mitraljesca.

»Evo, sine — starica pruži bocu vina i polovinu seljačkog kruha — pa podijelite. Možda ćete sigurnije gađati, kada se nahranite« — i potom okrenu lice na stranu da joj se ne primjete nove suze, koje su nadolazile.

»Slušajte majko — upade pomoćnik mitraljesca, da bi razbio tužnu atmosferu — zašto tako mnogo tužite? Zar da se ne radujemo pobjedi? U toj vili dolje Nijemci imaju svoje jedino i posljednje uporište u Opatiji. Takvih još ima niz do Tirsta i Soče. A iza Soče je naša pobjeda. Hajde malo da se radujemo. Pa zašto i nebi! Doživjeli smo da jednom zauvijek sa podnožja Učke gledamo gordi Velebit i pitomu Kostrenu.«

Vedre riječi druga kao da su raspoložile staricu. Ali, ona se nije mogla oduprijeti želji da im oživi svoju porodičnu tragediju.

Noć se sve više počela spuštati, gusti oblaci su sve češće oblijetali vrh Učke, a između Voloskog i Matulja čuo se šum njemačkih kamiona sa ugašenim farovima. Starica nije htjela te noći da ide kući. Pogled na njeno oronulo i iscrpljeno bljedilo lice kao da je dovoljan da se shvati, koliko je taj mirni i poštenu ljudski karakter, koji naginje više svom posljednjem činu, smrti, negoli životu, morao da podnese u borbi za svoj opstanak i bolju budućnost.

Tada starica već po drugi put te večeri briznu u plač. Krajnjom pažnjom uspjelo se razumjeti, zbog njenog uzbuđljivog i učestalog jecanja, da su joj fašisti objesili muža o stablo pokraj seoske crkve. A podnio je pod svoju starost i internaciju na Liparima i »pržun« u Koprnu. Imala je i sina u brigadi »Vladimira Gortana«, koji je polovinom 1944. godine poginuo. Kuća joj je dva puta opljačkana i posljednju kološ oduzeli su joj crnokošuljaši. I sve to zbog njena nacionalnog ponosa i mržnje prema tuđinu. Sama je ostala na svom ognjištu.

I dok su se ove staričine riječi redale nevezano i sa prekidom, večernji sumrak i tišinu prekinuo je očajnički glas njemačkog oficira iz vile: »Wir bitten Unterhandlungen«.

Trebalo je hitno izvijestiti komandanta bataljona da Nijemci nude pregovore.

Zašto baš noću, da to nije neka varka, prevara?

Ponuda je ipak prihvaćena. Za pregovore su određeni puškomitraljezac i njegov pomoćnik, jer su znali njemački. Pregovori će se voditi na pola puta između vile i ceste, s tim da nijedna strana nema prava da šalje više od dva vojnika — nenaoružana.

Kome da ostave puškomitraljeza, tko će da ih zamjeni na tom mjestu, počеше drugovi raspravljati među sobom.

Starica, kao da je svu tugu i bol bacila u zaborav, naglo se trgnu i reče: »Ja ću vas zamijeniti, drugovi. Budite sigurni u mene. Znam i pucati, naučio me moj sin još dok je bio živ, kada sam odlazila k njemu na Učku.«

I tako, šezdesetogodišnja starica bi svrstana u borbene redove Druge dalmatinske proleterske brigade.

Puškomitraljezac i njegov pomoćnik otišli su u susret dvojici njemačkih vojnika. Ali, njih je bilo ne dvojica, već više od petnaest i to naoružanih do zubiju. Pali su u klopku. Umjesto pregovora, Nijemci su ih povelj sa sobom u vilu.

Osvanuo je 29. aprila. Komandant bataljona obilazeći položaje primijeti staricu, kako dostojanstveno i hladnokrvno leži sćućurena u prvoj borbenoj liniji.

»Koliko te hrabrosti i odlučnosti u tom istarskom srcu kada i starice znaju da se bore« — izgovori komandant i produži po svom zadatku.

Dvije granate iz bacača bile su dovoljne da iz temelja i sa krova zapale vilu i prisile Nijemce na »pregovore«.

Starica je od veselja likovala, gledajući kako bukta u plamenu kuća, u kojoj se nalaze Nijemci.

U tom momentu na vratima vile pojavi se njemački major sa svojim ogromnim psom »vučjakom« i naš pomoćnik mitraljesca i upute se k nama.

»Pa zar ih nisu ubili?« — upita starica ugledavši druga koga je sinoć zamijenila na položaju.

Divljački i očajnički pogled njemačkog majora nije mogao kod nas postići određeni efekat. »Zar mislite da bi vam se predali, da nam niste poubijali i poranjavali momke sa one dvije eksplozije, ljutito odsijeeše Nijemac. »Tražim, kao uslov za predaju, da nam ostavite pored hladnog oružja i pištolje, ili, u protivnom, ćemo se boriti« — nastavlja on.

Kada je naš »zarobljeni« prevodilac izgovorio i posljednju riječ komandantu, upadne u riječ starica: »Ne, druže komandante, tražimo bezuslovnu predaju, vidiš da im gore i noge i glava, ako se ne predaju, izgorjet će.«

Komandant naredi prevodiocu, da prenese Nijemcu staričine misli.

Nijemac je kapitulirao. Kolona od devedeset i dva njemačka vojnika sa par crnokošuljaša, na čelu sa drugim »zarobljenim« partizanom, počela je kao dim sukljati iz kuće i penjati se prema cesti, ostavljajući svoje oružje uz zid vile, a rukama dignutim uvis.

Kolonu zarobljenih njemačkih vojnika i oficira predvodila je hrabra starica. Ali, umjesto puškomitraljeza, sada je nosila nacionalnu zastavu. Vodila ih je u Veprinec, k seoskoj crkvi, ne s namjerom da ih preda na streljanje, već da ih kao vodič dovede na mjesto okupa svih zarobljenika.

Kod groblja starica se neprimjetno izgubi.

Nekoliko minuta kasnije došla je preobučena u novoj crnoj odjeći, a u ruci je imala buket majskog cvijeća.

Položila je cvijeće na grob obješenog muža.